

LEY VI. — Como aquel que presta la cosa, que ha alguna maldad en ella, deve apercibir al otro que la toma prestada.

Pidiendo vn ome sieruo (a) prestado, para seruirse del algund tiempo, si aquel sieruo fuesse ladron, e el señor del non apercibiesse ende, a aquel que lo emprestaua, mas se callasse (1); si este sieruo tal furtasse alguna cosa, a aquel que lo tomo prestado, tenuto es el señor, de pechar aquello que le furtasse el sieruo. Otrosi dezimos, que si prestasse vn ome a otro, alguna cuba, o tinaja, o otra cosa, para tener vino, o azeyte; si aquel a cosa que le prestasse, fuesse quebrantada, o fuesse tal, que rescibiesse mal sabor el vino, o el azeyte, o se perdiessse, o se menoscabasse en otra manera, aquello que y metiesse; e sabiendo (2) el Señor della, que tal era, se callasse, que lo non dixesse al que la prestaua, tenuto es de pecharle todo el daño, que le viniessse por razon de aquella cosa que le presto.

(a) Acerca de la esclavitud véase nuestra nota 2.ª á la L. 3, tit. 41, P. 4.

LEY VI. — Commodatus tenetur de damno commodatario illato per seruum furem commodatum, vel vas vitiosum; si dominus scivit, et commodatario non certificavit. Hoc dicit.

(1) *Se callasse.* Cum sciret eum esse furem, ut hic, et in l. *si seruus* 22. D. eod. et hoc requiritur, ut possit agi actione contraria commodati: nam si ageret noxali, posset, etiam si commodator esset ignorans, l. 1. 2. et 3. D. *de nozal.*

(2) *Sabiendo.* Secus si ignorante, ut hic, et in l. *in rebus* 18. §. *item qui sciens*. 5. D. eod.

LEY VII. — Que el que toma sieruo, o cauallo emprestado que le deve dar a comer, mientras que lo touiere (a).

Cauallo, o sieruo (b), o otra cosa semejante desta, tomando vn ome de otro prestada, el que lo rescibe, tenuto es de darle de lo suyo, que coma, e todas las cosas que fueren menester, demientras que se siruiere della. Mas si por auentura cayesse en alguna enfermedad, sin culpa de aquel que la auia emprestado, todas las cosas que le fuere menester, para guarecer aquella enfermedad, tambien en las melezimas, como en galaridon al Maestro, que le guaresciere, por su trabajo, el señor (1) de la cosa es tenuto de lo pagar, e non el que tiene la cosa prestada.

(a) L. 6, tit. 46, lib. 3 del F. R.

(b) En cuanto á la esclavitud véase nuestra nota 2.ª á la L. 3, título 41, P. 4.

LEY VII. — Tenetur commodatarius ad expensas rei commodatæ, quandiu eam tenet: sed de expensis in infirmitate factis tenetur dominus. Hoc dicit.

(1) *El señor.* Intelligence, si expensæ sunt magnæ; secus si modicæ, ut in l. *in rebus* 18. §. *possunt* 2. eod. et quæ dicatur quantitas magna, vel parua, relinquatur arbitrio iudicis, Gloss. in authent. *ut hi qui obligatas se perhibent habe. res minor.* §. *sed et si quis*, Bart. in authent. *minoris*, C. *qui testam. tutor. dar. poss.* vide Bald. in l. *ad em.* col. penult. C. *locat.* et facit ista lex contra Gloss. in l. *arboribus*, §. *de illo*, D. *de usufruct.* quæ dicit famulum infirmum debere habere necdum expensas, sed et salarium: de quo vide Bart. in l. *si uno*, §. *item cum quidam*, col. fin. D. *locat.* et in l. *operæ*, D. *usufruct. legat.* et Bald. in fin. C. *de condit. insert.* et in l. *liberti*, col. 5. C. *de operis libert.* et Specul. tit. *de locat.* §. *postquam*, col. 6. versic. *quod si mercenarius.*

LEY VIII. — Como aquel que perdio la cosa emprestada, e la pecho a su dueño, la deve auer, si la fallare despues (a).

Perdiendo alguno la cosa que tomasse prestada, e despues que fuesse perdida fiziesse emienda della a aquel cuya era, pechandogela: si acaeciesse, que el señor fallasse despues aquella cosa, que era perdia, en su escogencia (1) es, de la tomar para si, si quisiere, e de tornar al otro el precio que ouiesse tomado por ella, o de retener el precio para si, e dar al otro la cosa. E si otro alguno la fallasse, que non fuesse el señor della, puedegela demandar aquel que la perdio, tambien como si fuesse suya (2), porque el auia ya dado el precio al señor della.

(a) L. 6, tit. 46, lib. 3 del F. R.

LEY VIII. — Si commodatarius perdat rem commodatam, et solvit æstimationem commodanti, et postea invenit eam dominus: ipsius est electio, vel retinere pretium, vel recipere rem, et pretium restituere: sed si extraneus eam invenit, recuperat eam commodatarius tanquam suam. Hoc dicit.

(1) *Escogencia.* Approbat opinionem Gloss. in l. *in commodato* 17. §. fin. D. eod. non aperit tamen ista lex, quam actionem actor intentare debeat, an rei vindicationem ex eo, quod æstimationem solvit, ut in l. *si culpa* 63. D. *de rei vendic.* an conditionem sine causa ad repetendum pretium, ut in l. *si fallo* 2. D. *de condit. sine causa*, an actionem commodati contrariam ad rem, vel pretium alternativè, prout elegerit solvere reus, ut hic, et in dict. §. fin. ubi Bart. post Jacob. Butri. tenet, quod actor possit eligere unam ex istis, quam vellet; et si eligit rei vindicationem, et lis super ea contestatur; non poterit post litem contestatam reus eligere, ut solvat pretium; sed cogetur solvere secundum naturam actionis intentatæ. In contrarium tamen videtur, imò quòd non competat in isto casu actori rei vindicatio: quia licet solverit æstimationem, ex quo tamen non est nactus possessionem, non est factus dominus; et cum ei non sit cessa rei vindicatio, non potest agere actione in rem; et hoc credo verius, et tenet Angel. et Paul. de Cast. in dict. §. fin. post Dyn. in cap. *pro possessore, de reg. jur.* lib. 6. Poterit ergò intentare actor vel conditione sine causa, vel contrariam commodati, ut hic, et in dict. l. *si fallo*: duobus tamen casibus posset actori competere rei vindicatio Primò, si re extante, et hoc sciens commodans recepit sponte rei æstimationem: quia cum videatur vendidisse, si postea res perveniat ad eum, tenebitur ad rei restitutionem utili in rem. Secundo, si dolo ipse commodator habuit æstimationem, ut quia ipse surripuerat rem, et nihilominus habuit æstimationem, ut in l. *rem mihi* 21. et ibi Alber. D. *commod.* vide Gloss. et Doctor. in dicto l. *si culpa*, in verbo *juvari*, secundum Glos. in dict. l. *si fallo*, et vide quæ dixi in l. 19. tit. 22. Part. 5. in gloss. super verbo *que le torne.*

(2) *Suya.* Dabitur ei ergo utilis in rem, etiam sine cessione, ut in dict. l. *si culpa* 63. D. *de rei vend.* et probatur etiam hic.

LEY IX. — Quando deve tornar el prestamo, aquel que lo rescibio; e que pena deve auer, si lo non fiziere (a).

Para seruicio cierto, o fasta tiempo señalado, rescibiendo alguno de otro, cauallo, o otra cosa semejante, emprestada; dezimos, que luego que el seruicio fuesse fecho (1), o el tiempo sea cumplido (2), tenuto es de la tornar a su señor: e non la puede tener ende en adelante como en razon de prenda (3), maguer aquel que gela auia prestada, le ouiesse a dar alguna debda, o otra cosa; fueras ende, si la debda fuesse por pro, o por razon de aquella cosa mesma, que rescibio prestada. E aun estonce ha menester, que sea fecha despues que gela prestaron (4), e non ante. Ca estonce bien la puede tener, fasta que sea entregado de la despensa que fizo en la cosa prestada; seyendo la espensa atal, que

con derecho (5) la puede demandar. E la pena que deuen auer aquellos que non tornaren la cosa prestada, es esta; que la deuen dar con las costas, e las misiones, que fizo en demandandola, a aquel que la presto. E demas, si la cosa se perdiessse, o se muriesse, o se menoscabasse, despues que el pleyto fuesse començado por demanda, e por respuesta, seria el peligro (6) de aquellos que la recibiesse prestada.

(a) L. 6, tit. 46, lib. 3 del F. R.—L. 2, tit. 48 del Ord. de Alc.—L. 1, tit. 31, lib. 41 de la N. R.

LEY IX.—Restitui debet commodatum expleto usu, vel tempore: nec potest retineri prætextu debiti, nisi pro necessariis expensis in commodato factis, postquam fuit res commodata: et nisi restituatur, tenetur commodatarius ad expensas, et etiam tenetur de casu post moram contingente. Hoc dicit.

(1) *Fecho.* Id est, post usum expletum, ut in l. *in commodato* 17. §. *sicut*, D. *commod.* et in cap. 1. eod. tit. non ante; aliàs daretur contraria commodati, ut in dictis iuribus. Precarium tamen revocari potest quodcumque, etsi res concederetur precario ad certum usum, ut notat Abb. in cap. fin. *de precario*, et in cap. 1. super gloss. 1. col. 2. *de commod.* Limitat tamen, et intelligit notam in dicto cap. fin. col. fin. nisi ex revocatione precarii intemptiva fieret magnum damnum precario recipienti; quia tunc obstat exceptio doli: quia non potest negari, quin precarium sit beneficium: et quo modo distinguatur commodatum a precario, vide per Gloss. et Alber. et Doct. in dicto §. *sicut*, Abb. in dict. cap. 1.

(2) *Complido.* Quid si commodavi tibi equum ad eundem Parisios, et tenuisti tantum in domo, quod potuisti ire, et redire? Dic quod possum revocare ante usum, vel aliud tempus expletum, arg. D. *de verb. oblig.* l. *interdum* 75. et tenet Alber. post Jacob. de Raven. in dict. l. *in comodato*, §. *sicut*, D. eod. ubi dicit, esse idem, etsi commodatarius sit impeditus uti casu fortuito; et idem dicit, si commodatarius non posset uti re commodata, nam tunc statim potest revocari: vide etiam ibi per Bart.

(3) *De prenda.* Concordat l. fin. C. eod. et l. *potenti* 27. quæst. casus notabilis, et ibi Bart. D. *de pign. action.* et ratio huius decisionis est, secundum Alberic. post Jacob. Butri. in l. fin. quia res pervenit ad retinere volentem ex tali causa, ex qua patet noluisse tradentem, jus in ea constituere, ut in l. *rei commodatæ* 8. D. eod. et sic cessant contraria de l. 1. C. *etiam ob chirographar. pecun. pign. ten. pos. et aliarum* LL. Et quid si pecunia commodatur, ut species? an possit retineri pro debito, vide Salic. post Gloss. in dict. l. fin. ubi ipse, et Bald. et Angel. latè distinguunt in ista materia: vide per eos in ista materia retentionis, et per Bart. in l. fin. C. *in quibus caus. pign. vel hypot. tacitè contrah.* et in l. *si non sortem*, §. *si centum*. D. *de condit. indeb.* et Bald. novell. in tract. *de dote*, fol. 42. col. 1. et 2.

(4) *Despues que gela prestan.* Approbat, et declarat opinionem Gloss. in dict. l. fin. C. eod. et sic habes hic unum casum, in quo competit jus retentionis, scilicet, ratione impensarum, quæ factæ fuerunt in re commodata: non procederet tamen in factis in re deposita, ut in l. fin. in fin. in frã tit. prox. Et adde, quod potest quis retinere rem defuncti, quousquè sibi solvantur expensæ factæ in ejus funere, vel infirmitate, l. *in restituenda* 4. ubi Bald. C. *de petit. hæred.* Et etiam malæ fidei possessor poterit retinere rem propter expensas factas causa fructuum percipiendorum, ut in l. *si à domino* 36. D. *de petit. hæred.* l. *fundus* 51. D. *famil. ercisc.* et in l. 42. tit. 28. Part. 5. Et si res minoris, vel furiosi pignori detur sine decreto, licet datio non teneat, competit tamen retentio, si in utilitatem minoris est versum, l. *si pupillorum* 7. §. pen. D. *de rebus eorum*, Gloss. in l. 2. C. *de curat. furios.* Item minor à vendicando alienata repellitur, si pretium in ejus utilitatem versum non restituat, l. *utere* 14. et l. *si prædium* 16. in fin. C. *de prædiis minor.* Item uxor potest retinere res viri pro dote, ut sibi solvatur, l. *si filiofamilias* 23. in princ. et ibi Bart. D. *solut. matrim.* et vide in hoc omnino, quæ tradit Ang. Aret. in tract. *melesciator.* in parte *et ejus bona publicamus*, col. 2. et Bald. in l. *cum tibi*, C. *qui potior. in pign. habe.* text. in authent. *de exhibend. reis*, §. *quia vero*, collat. 5. et præcedit hoc antequam hæres intret possessionem bonorum hæredita-

tis; aliàs non posset hæredibus non consentientibus, ut in l. *dolis actionem*. D. *solut. matr.* Decius consil. 400. colum. 2. De retentione bovis intrantis in fundum alicujus, quousque satisfaciatur de damno, vide Bart. in l. *hoc amplius*, §. 1. in fin. D. *de damn. infect.* Item licet retinet procurator instrumenta litis, quousquè sibi satisfiat de sumptibus, l. *quæ omnia*. vers. *item*, et ibi Bart. D. *de procurator.* Poterit etiam dominus fructus sectos per colonum adhuc extantes in fundo loco pignoris pro mercede retinere, ut in l. *in prædiis* 7. D. *in quibus caus. pign. vel hypot. tacit. contrah.* notat Bald. in l. *adem*, post princip. C. *locat.* Et cum emptor non tenetur stare colono, poterit colonus retinere rem propter expensas in re factas, l. *colonus* 12. D. *de vi, et vi arm.* Bald. in l. *emptorem*, col. 2. C. *locat.* adde Bald. in l. *non ab re*, C. *unde vi.* Competit etiam jus retentionis in casu *latis* 8. et ibi Bart. D. *de incend. ruin. naufrag.* Pupillus etiam in contractu ultrò citròque obligatorio, licet ipse sine auctoritate tutoris non obligetur, obligat tamen sibi alium, ut in l. *pupillus* 5. §. 1. D. *de auctorit. tut.* et per Bart. in l. *obligari*, in princ. D. eod. tamen si pupillus agat contra eum cum quo contraxit, datur jus retentionis ei, qui à pupillo convenitur, nisi pupillus impleat ex parte sua: tenet Bartol. in dict. §. 1. Et si vassallus vendidit feudum ignoranter, licet non perdat feudum propter ignorantiam, et debet sibi ab emptore restitui; poterit tamen emptor retinere, donec sibi à venditore satisfiat de interesse, Bald. in §. *si vassullus*, et 2. *si de feud. fuer. controuv. inter domin. et agnat.* et adde etiam alium casum, ubi consultur per modum retentionis, per Gloss. et ibi Paul. de Cast. in l. *si ex pluribus*. D. *ad Leg. Falcid.* Et jus retentionis transit etiam in singularem successorem, ut habetur in l. 1. D. *quibus mod. pig. vel hypot. sol.* et in l. *cum prior*, D. *de distract. pignor.* Bart. in l. *si tertius*: *si prius*, D. *de aqua plu. arcend.* et probatur in l. 5. et ibi Bald. C. *quod met. caus. tra-* dit Socin. consil. 158. col. 9. vol. 2. Et licet retentionis jus, quod causatur ex jure pignoris, porrigatur etiam ad fructus rei, ut in l. *quamvis* 5. C. *in quibus caus. pign. vel hypot. tac. contrah.* tamen in jure retentionis, causato aliàs propter impensas in re factas, non extenditur ad fructus rei jam separatos à re ipsa, cum talis retentio non habeat locum, nisi in ea re in qua facta est impensa, dicta l. *si in area*, et dict. §. *si centum*, et in fructibus separatim tenet Baldi novell. in tract. *de dote*, fol. 4. col. 1.

(5) *Conderecho.* Vide supra eodem l. 7.

(6) *Seria el peligro.* Etiam si eodem modo res esset peritura penes commodantem, ut in l. *cum res* 47. §. fin. D. *de legat.* 1. et in authent. *de deposito, et denuntiation.* 1. responso, collat. 7. et tenet Azo C. eod. in summa: et in debitore ex contractu ista est communis sententia, ut tenet Bart. et alii communiter in i. *quod te mihi*, D. *si cert. pet.* et in l. *nemo rem suam*, la 1. D. *de verb. oblig.* Hic tamen communi conclusioni videtur fortiter obstare text. in l. *si plures* 14 §. 1. D. *depos.* neque videtur obstare responsio Gloss. ad illam legem, quòd intelligatur, quando debitor habebat justam causam litigandi propter impensas: quia ultra id quod est dividare ad illam textum, depositarius non habet justam retentionem rei depositæ propter impensas, ut patet in l. fin. infra tit. 1. et in dict. authent. *de depos. et denuntiat.* 1. resp. undè Paul. de Cast. in dict. l. *cum res*, in fine, distinguit in hoc aliter, quam Bart. et Doctor. scilicet quòd aut constat, quod res non fuisset ita peritura, quia fuisset vendita, et tunc debitor tenetur; aut constabat, quòd non fuisset venditurus, et sic eodem modo fuisset peritura penes commodantem, vel creditorem, et quòd non teneatur, per dict. l. *si plures*, §. 1. aut dubitatur, et tunc præsumat r contra morosum, quòd non fuisset peritura, et quòd fuisset venditurus commodans, vel legatarius, ut est casus in dict. l. *cum res*, in fin. et per istam distinctionem in actione personali dicit multas leges reduci ad concordiam, et cum dictis Paul. de Cast. transit Decius in dict. l. *quod te*, et contra communem tenet Jas. ibidem, et in dict. l. *nemo*: et fortè in puncto juris istud esset tenendum, licet communis opinio sit ea, quam prædixi. Si verò agatur actione reali, dic. ut in l. *item si verberatum* 15. §. fin. D. *de rei vendic.* et per Bart. et Doctor. in dict. l. *quod te*. In foro tamen conscientia non tenebitur, qui obligatus est ex contractu ad restituendam rem, si naturaliter intereat, et eodem modo esset peritura apud creditorem commodantem, vel deponentem, ut tradit notabiliter Petr. de Ancha, in repet. *peccatum*, fol. 5. col. 2. vers. *in questione autem supra dicta*, *de reg. jur.* in 6. et adde in materia text. notab. in l. *qui ratiario* 50. D. *de pignor. act.*